

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ КОНФЛІКТАМИ

І.В. Копитова, к.е.н.

Житомирський національний агроекологічний університет

У статті показано діалектичний взаємозв'язок соціально-економічних конфліктів з іншими явищами суспільного життя та визначено об'єкт їх протиріч. Висвітлені важливість та гострота соціально-економічних конфліктів для української дійсності. Окреслено коло методологічних питань щодо управління останніми, які потребують подальшої наукової розробки.

Соціально-економічні протиріччя пронизують всі сфери життєдіяльності суспільства (духовну, економічну, політичну, соціальну та військову) и на всіх його рівнях взаємодії (від непорозуміння між керівником і підлеглим до конфлікту між урядом і регіоном). Тому велику роль в сучасному житті України відіграють соціально-економічні конфлікти (конфлікти з приводу засобів життєзабезпечення суспільства, рівня життя і оплати праці, використання професійно-інтелектуального потенціалу громадян конкретного суспільства і т.д.) На першому місці за своєю конфліктогенністю виступають протиріччя між рівнем розвитку засобів виробництва і виробничими відносинами. Це знаходить своє відображення в протиріччях, які виникають в межах вітчизняних організацій, а також в протиріччях між підприємцями і владними структурами, що впливають на підприємницьку діяльність. На другому місці виступають соціально-політичні протиріччя, які діалектично взаємопов'язані з вище визначеною групою протиріч. Це спонукає науковців і практиків розробляти відповідні технології, моделі та механізми регулювання й управління соціально-економічними конфліктами як на рівні держави, так і на рівні організації.

Як і сама конфліктологія проблема дослідження управління соціально-економічними конфліктами є достатньо молодою та невивченою. Однак пошуком оптимальних шляхів розв'язання соціально-економічних конфліктів, особливо на рівні організації, займається чимало науковців, як в межах менеджменту, так і в межах соціології та психології. В їх працях знайшли своє відображення окремі аспекти даної проблеми, проте в її межах існує чимало невивчених і суперечливих питань методологічного характеру, на що вказують й самі дослідники.

Сьогодні соціально-економічні конфлікти розглядають як явище неминуче та цілком природне, хоча при цьому розрізняють різні за суттю конфлікти. Останнім часом відбулися

істотні зміни по відношенню до вивчення конфліктів, оскільки на початку розвитку конфліктології конфлікт часто сприймався як негативне і небажане явище, що трансформувалося у пошук можливостей розв'язати або усунути його. В подальшому, однак, все більше усвідомлювалася неможливість усунення конфліктів, а з іншого боку посилювалася увага до їх позитивних можливостей. Тому головне у вивченні конфліктів – не пошуки того, як їх елімінувати, а способи управління ними. А без визначення методологічних основ управління соціально-економічними конфліктами ефективно розв'язати це завдання неможливо.

Об'єктивною основою методології управління конфліктами є діалектичний взаємозв'язок всіх сфер суспільного життя. Це яскраво видно на прикладах сьогодення, коли несвоєчасне вирішення протиріч в економічній сфері веде до їх поглиблення, що спричиняє конфлікти в цій сфері, що в свою чергу спонукає до дестабілізації соціальної сфери і поглибленню конфліктів. Така ситуація негативно впливає на економічну сферу і ще більше дестабілізує її. Необхідно також враховувати, що економічна діяльність є різновидом соціальної діяльності і являє собою спосіб існування та розвитку суспільної дійсності, а також її можна розглядати як цілеспрямований вплив індивідуальних та колективних суб'єктів на оточуючу дійсність, що здійснюється у формі виробництва, обміну, розподілу та споживання життєвих благ. Відповідно, в якості соціально-економічного конфлікту необхідно розглядати відкрите протиборство сторін, яке є наслідком протиріччя їх об'єктивно-суб'єктивних соціально-економічних інтересів і одночасно виступає засобом розв'язання цих протиріч. Поняття «соціально-економічний конфлікт» включає не тільки трудові та організаційні конфлікти, але й всю сукупність соціально-економічних відносин (створення соціальної інфраструктури, соціальний захист населення, фінансування бюджетних інститутів та організацій і т.д.), а також відносини між владою й підприємцями, виробництвом і споживанням тощо.

В основі соціально-економічних конфліктів лежить протиріччя, що пронизує всю сукупність соціально-економічних відносин й ґрунтується на порушенні принципів соціальної справедливості, і в основному щодо розподілу суспільних благ. Проте існує тільки три основні форми їх розподілу: залежно від трудового внеску, пропорційно зусиллям і результату; всім порівну; по потребам. Нестача економічних ресурсів суспільстві, а відповідно і обумовлені нею соціальні конфлікти, залежать від двох основних взаємопов'язаних груп проблем. Перша знаходиться в сфері виробництва, а друга – в сфері розподілу.

Найбільш складними є питання розподілу ресурсів, тому що поняття «справедливість» в цій сфері обумовлено багатьма факторами, які пов'язані з типом і станом існуючої в

суспільстві системи розподілу та з суспільною оцінкою останньої й її функціонування. Антисоціальна політика реформ, що останнім часом проводяться українським урядом, зачепила цілі соціальні прошарки та професійні категорії і зробила їх незатребуваними в нових соціально-економічних умовах. Тому люди будуть прагнути змінити існуючі умови життя, що буде формувати нові соціально-економічні конфлікти. Крім того, криміналізація вітчизняної економіки та корумпованість державних чиновників досягла розмірів, що загрожують національній безпеці. Все це загостило протиріччя й конфлікти в політичній сфері і в результаті негативно вплинуло на духовну та соціально-економічну сферу.

Конфліктогенна ситуація в сфері трудових та соціально-економічних відносин поглиблюється ще й тим, що в Україні відсутні дієві механізми урегулювання соціально-економічних конфліктів, тому більшість з них перетворюється на соціально-політичні. Зрозуміло, що кардинальне покращення конфліктогенної ситуації у соціально-економічних відносинах неможливе без виходу економіки країни з кризи. Однак на соціально-економічні конфлікти, що виникають в суспільстві, необхідно реагувати своєчасно, і основну роль в урегулюванні цих конфліктів повинна відігравати держава або як сторона конфлікту, або в якості посередника чи арбітра. А ключовим фактором, необхідним для проведення соціально-економічних реформ та поступального розвитку суспільства, є фактор довіри людей до здійснюваних перетворень і до владних структур.

Таким чином, в основі виникнення та розвитку соціально-економічного конфлікту лежить його об'єкт, тобто протиріччя об'єктивно-суб'єктивних інтересів в сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання. В даному контексті конфлікт являє собою специфічну фазу розвитку соціально-економічних відносин, які характеризуються крайнім загостренням протиріч різноспрямованих інтересів суб'єктів економічної діяльності, без розв'язання яких подальша взаємодія суб'єктів стає неможливою.

Соціологія соціально-економічного конфлікту – відносно новий напрям, як і сама економічна соціологія, яка з'явилася в другій половині 1980-х рр. В ній ще немає єдиної моделі, тут співіснують різні методології, що запозичені як з економічної теорії, так і з соціологічних наукових напрямів. Разом з тим, існує об'єктивна необхідність при формуванні методології управління соціально-економічним конфліктом враховувати не тільки соціально-економічні, але й соціально-політичні, етнокультурні і соціально-психологічні аспекти конфлікту. Основним завданням вивчення соціально-економічного конфлікту є виявлення їх соціальних функцій, а також таких соціальних та соціально-психологічних особливостей їх динаміки, які б виступили підґрунтям при їх розв'язанні. Особливим напрямом досліджень звісно виступає проблема управління соціально-економічним конфліктом. А осередком його дослідження є виробництво, розподіл,

використання та обмін ресурсів соціального впливу, що вимірюються з точки зору їх цінності, яка виражається в грошовому еквіваленті.

Отже, конструктивне вирішення соціально-економічних конфліктів на практиці неможливе без відповідної організації процесу управління ними. Незважаючи на те, що сьогодні в науці виділяються загальні характеристики управління конфліктами, вони обов'язково повинні бути підкріплені більш конкретними і детально відпрацьованими управлінськими технологіями, техніками та процедурами. Тому ефективність управління соціально-економічними конфліктами як комплексне складне явище багато в чому залежить від розробки та застосування стратегічних моделей та тактичних методів в їх взаємозв'язку, і при цьому неможна недооцінювати саме тактичні дії суб'єкта розв'язання конфлікту. В зв'язку з цим необхідно враховувати, що всі соціально-економічні конфлікти зачіпають психологічні механізми поведінки учасників конфлікту, їх мотивацію, ціннісні орієнтації, настанови і стереотипи сприйняття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анцупов А. Я. Конфликтология. Учебник для вузов. / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов – СПб.: Питер, 2008. – 496 с.
2. Балабанова Л.В. Конфликтология: Навч. Посібник. / Л.В. Балабанова, К.В. Савельева – К.: Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 280с.
3. Економічна соціологія: Навч. Посібник. / В.М. Ворона, В.Є. Пилипенко, В.І. Тарасенко. – К.: Інститут соціології НАН України, 1997. – 272с.
4. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации: [Пер. с англ.] / У. Мастенбрук – М.: Инфра-М, 1996 – 256с
5. Матвеев С.О. Економічна соціологія. Підручник. / С.О. Матвеев., Л.І. Лясота Л.І. – Суми: Університетська книга, 2006. – 184 с.
6. Радаев В.В. Экономическая социология. Учеб. пособие для вузов. / В.В. Радаев – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 603 с.
7. Соколова Г.Н. Экономическая социология. Курс лекций. / Г. Н. Соколова, О. В. Кобяк – 3-е стер. изд. – Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2005. – 188 с.
8. Степанов Е. И. Современная конфликтология: Общие подходы к моделированию, мониторингу и менеджменту социальных конфликтов. Учеб. пособие. / Е. И. Степанов – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 176 с.
9. Шаленко В.Н. Трудовые конфликты: методология, теория и управление / В.Н. Шаленко – М.: АПКиППРО, 2008. – 322с.